

KAPADOKYA ARAŞTIRMALARI
İNSAN VE MEKÂN

Kapadokya Araştırmaları İnsan ve Mekân

© LİTERATÜRK
academia 248

İnceleme-Araştırma 227

Bu kitap ve kitabın özgün özellikleri tamamen Nüve Kültür Merkezi'ne aittir. Hiçbir şekilde taktit edilemez. Yayınevinin izni olmadan kısmen ya da tamamen kopyalanamaz, çoğaltılamaz. Nüve Kültür Merkezi hukukî sorumluluk ve takibat hakkını saklı tutar.

Mart 2020

Yayınevi Editörü: **Muzaffer YILMAZ**
Genel Yayın Yönetmeni: **İsmail ÇALIŞKAN**

ISBN 978-605-337-267-7

T. C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yayıncı Sertifika No: 16195

Kapak Tasarım ve Mizanpaj: DIZGiMIZANPAJ.com

Baskı & Cilt: **Şelale Ofset**
Fevzi Çakmak Mh. Hacı Bayram Cad. No. 22 Karatay / KONYA
Tel: +90.532.159 40 91 selalemat2012@hotmail.com
KTB S. No: 13361 - Basım Tarihi: MART 2020

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
- Cataloging in Publication Data (CIP) -
GÜNGÖR, Şenay - ADIGÜZEL, Fatih
Kapadokya Araştırmaları İnsan ve Mekan

ANAHTAR KAVRAMLAR
- key concepts -
coğrafya, peyzaj, insan ve mekân, etkileşim, Kapadokya
geography, landscape, people & place, interaction, Cappadocia

LİTERATÜRK
academia, Nüve Kültür Merkezi kuruluşudur.
www.literaturkacademia.com

   / nkmliteraturk

M. Muzaffer Cad. Rampalı Çarşı Alt Kat No: 35-36-41
Meram / KONYA Tel: +90 332 352 23 03 Fax: +90 332 342 42 96
Ул. М. Музаффер, рынок Рампалы, нижний этаж № 35-36-41
Мерам, КОНЬЯ, тел.: +90 332 352 23 03, факс: +90 332 342 42 96

Dağıtım: **EMEK KİTAP**
Akçaburgaz Mah. 3137. Sk. Ali Rıza Güvener İş Merkezi No: 28 Esenyurt / İSTANBUL
www.emekkitap.com - Telefaks +90 212 671 68 10
Дистрибьютор: **EMEK KİTAP**
Район Акчабургаз, ул. Али Рыза 3137, бизнес центр «Гювенера» № 28, Эсенюрт / СТАМБУЛ
www.emekkitap.com - Телефакс: +90 212 671 68 10

ORTA ASYA OFFICE:
Mikrareyon Kok Jar / 23 Bishkek / KYRGYSZTAN
Tel: +996 700 13 50 00 - Telefaks: +996 552 13 50 00
ОФИС В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ:
Микрорайон Кок Жар / 23 Бишкек / КЫРГЫЗСТАН
Тел.: +996 700 13 50 00 - Телефакс: +996 552 13 50 00

KAPADOKYA ARAŞTIRMALARI

İNSAN VE MEKÂN

Editörler

Doç. Dr. Şenay Güngör

Öğr. Gör. Fatih Adıgüzel

İÇİNDEKİLER*

ÖN SÖZ	9
SÜRDÜRÜLEBİLİR KENT DÜZLEMİNDE NEVŞEHİR KENTİNİN KİMLİKSEL ÇÖZÜMLEMESİ.....	11
1. GİRİŞ	11
2. MATERYAL VE YÖNTEM.....	13
3. BULGULAR.....	14
3.1. Yollar	14
3.2. Sınırlar.....	17
3.3. Bölgeler	18
3.4. Düğüm (Odak) Noktaları	20
3.5. Referans (Nirengi) Noktaları.....	24
4. SONUÇ.....	28
KAYNAKLAR	30
NEVŞEHİR FLORASINDA DOĞAL OLARAK BULUNAN AĞAÇ TÜRLERİNİN KENTSEL YAŞAM KALİTESİNE VE KENT PEYZAJINA KATKILARI...31	
1. GİRİŞ	31
2. NEVŞEHİR KENTİNE AİT ÖZELLİKLER.....	34
3. AĞAÇLARIN KENTSEL YAŞAM KALİTESİNE VE KENT PEYZAJINA KATKILARI	37
3.1. Estetik Açıdan Katkıları.....	37
3.2. Ekolojik Açıdan Katkıları	37
4. NEVŞEHİR FLORASINDAKİ DOĞAL AĞAÇ TÜRLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRME	40
KAYNAKLAR	46
BULANIK MANTIK VE CBS İLE KENTSEL DOKUDAKİ BOZULMA MİKTARINI ÖLÇMEK İÇİN MEKÂNSAL MODEL GELİŞTİRME.....	49
Özet	49
1. GİRİŞ	50
2. MATERYAL VE METOT	54
3. BULGULAR VE TARTIŞMA	55
4. SONUÇ.....	59
5. ÖNERİLER	60
KAYNAKLAR	61

NEVŞEHİR İLİNDE İDARİ YAPI VE YERLEŞME BAĞLILIĞININ DEĞİŞİMİ (1950-2019)	65
1. GİRİŞ	65
2. MATERYAL VE YÖNTEM	70
3. BULGULAR	70
3.1. Nevşehir'in II Olmadan Önceki Dönemde İdari Yapısı	70
3.2. Nevşehir'de Vilayet (İl) Kurulması	72
3.3. Nevşehir'de İlçelere Göre İdari Bağlılık ve Yüzölçümü Değişimi	74
3.4. Nevşehir İlinde Köy/Belde İdari Bağlılığının Değişimi	77
3.5. Nevşehir İlinde Belediye Teşkilatı Bulunan Yerleşmeler	84
4. SONUÇ VE ÖNERİLER	88
KAYNAKÇA	90
MEKÂN, YER VE TEMSİL: SOSYAL MEDYADA KAPADOKYA	93
1. MEKÂN, YER VE TEMSİL	95
2. KAPADOKYA'NIN TEMSİLİ	98
2.1. Macera	103
2.2. Otantizm ve Mistisizm	104
3. SONUÇ	106
KAYNAKÇA	107
SUYUN ARTAN ÖNEMİ VE NEVŞEHİR'İN SU VARLIĞI: BARAJLAR.....	109
1. GİRİŞ	109
2. BARAJLAR	110
2.1. Barajların Olumsuz Etkileri	111
2.2. İklim Değişikliği ve Nevşehir Su Kaynakları	112
2.3. Baraj, Göl ve Gölet	113
3. NEVŞEHİR İLİ BARAJLARI	114
3.1. Bayramhacılı Barajı	115
3.2. Damsa Barajı	116
3.3. Ayhanlar Barajı	119
3.4. Avanos Özkonak Barajı	119
3.5. Yalıntaş Barajı	120
3.6. Doyduk Barajı	121
3.7. Tatların Barajı	121
4. NEVŞEHİR'İN GÖLETLERİ	121
5. NEVŞEHİR HES'LERİ	122
6. SONUÇ	123
KAYNAKÇA	124
TÜKETİM, YER VE KİMLİK BAĞLAMINDA KAPADOKYA YÖRESİ	127
1. GİRİŞ	127
2. YER VE MEKÂN BAĞLAMINDA KAPADOKYA	128
3. KÜLTÜR VE MEKÂN BAĞLAMINDA KAPADOKYA	131
4. TURİZM VE TÜKETİM BAĞLAMINDA KAPADOKYA	133

5. SONUÇ	138
KAYNAKÇA	138
NEVŞEHİR İLİ YÜZEY ANALİZLERİNİN R PROGRAMLAMA DİLİ İLE YAPILMASI VE 3 BOYUTLU GÖRSELLEŞTİRİLMESİ.....	141
1. GİRİŞ	141
2. ÇALIŞMA ALANI.....	142
3. MATERYAL VE METOT	142
3.1. SRTM Verileri	143
3.2. R Programlama Dili	143
4. UYGULAMA.....	144
4.1. SYM Verilerinin İndirilmesi	144
4.2. R Dilinin Kurulması.....	144
4.3. RStudio Programının Kurulması.....	145
4.4. R Programlama Dilinin Temel Yapısı	147
4.4.1. R Programlama Dilinde Veri Tipleri ve Fonksiyonlar	147
5. YÜZEY ANALİZLERİ VE 3B MODELLEME	150
5.1. Eğim Haritası Oluşturma	151
5.2. Bakı Haritası Oluşturma	152
5.3. Üç Boyutlu YüzeY Oluşturma.....	152
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	153
KAYNAKÇA	153
GÜVERCİN KÜLTÜRÜ VE GÜVERCİNLİKLER	155
1. GİRİŞ	155
2. SONUÇ	163
KAYNAKÇA	164
ALAN BAŞKANLIĞI YÖNETİM YAPILANMASINA BİR ÖRNEK:	
KAPADOKYA ALAN BAŞKANLIĞI	165
1. KAPADOKYA BÖLGESİNİN COĞRAFI ÖZELLİKLERİ VE TURİZM AÇISINDAN GELİŞİMİ.....	165
2. KAPADOKYA'NIN UNESCO DÜNYA MİRAS LİSTESİNE ALINMASI.....	167
3. GÖREME BÖLGESİNİN MİLLİ PARK OLARAK İLANI	168
4. GÖREME'NİN MİLLİ PARK STATÜSÜNÜN SONLANDIRILMASI	170
5. KAPADOKYA ALAN BAŞKANLIĞININ KURULMASI	170
5.1. Kapadokya alan komisyonu	174
6. TÜRKİYE'DE DİĞER ALAN BAŞKANLIKLARI VE BENZERİ KORUMA STATÜLERİ.....	175
6.1. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı.....	175
6.2. Belediyelere Bağlı Alan Başkanlıkları	176
6.2.1. İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı	176
6.2.2. Bursa Alan Başkanlığı.....	177
7. SONUÇ	177
KAYNAKÇA	178
NEVŞEHİR'İN NÜFUS KRİTERİNE GÖRE ŞEHİRLEŞMESİ VE GELECEĞE YÖNELİK NÜFUS TAHMİNİ.....	181
1. GİRİŞ	181

2. NÜFUS KRİTERİNE GÖRE NEVŞEHİR'İN ŞEHİRLEŞMESİ.....	182
3. NEVŞEHİR'İN GELECEĞE YÖNELİK NÜFUS TAHMİNİ	187
4. SONUÇ	191
KAYNAKÇA	191
OKULLARA ERİŞİBİLİRLİĞİN CBS YARDIMI İLE ANALİZİ: NEVŞEHİR ÖRNEĞİ	193
ÖZET.....	193
1. GİRİŞ	194
2. AMAÇ VE YÖNTEM	198
3. VERİ SETİ	199
4. VERİ ANALİZİ	199
5. BULGULAR	202
5.1. Anaokulu ve Anasınıfı düzeyinde okullara erişilebilirlik.....	202
5.2. İlkokul düzeyinde okullara erişilebilirlik.....	203
5.3. Ortaokul düzeyinde okula erişilebilirlik	204
5.4. Lise düzeyinde okula erişilebilirlik.....	205
6. SONUÇ ve TARTIŞMA	206
KAYNAKÇA	207
KÜLTÜREL PEYZAJ DEĞERLERİNİN TURİZMDE KULLANIMI: KAPADOKYA BÖLGESİ KAYA OTELLERİ.....	209
GİRİŞ	209
1. KÜLTÜREL PEYZAJ	210
1.1. Kültürel Peyzaj Kavramı ve Koruma Anlayışındaki Yeri	210
1.2. Kültürel Peyzaj ve Turizm	211
2. KAPADOKYA BÖLGESİ KÜLTÜREL PEYZAJ ÖZELLİKLERİ: KORUMA VE TURİZM.....	213
3. KAPADOKYA BÖLGESİ KAYA OTELLERİ.....	216
3.1. Kapadokya Bölgesi Kaya Otel Örnekleri	220
3.1.1. Kelebek Special Cave Hotel	220
3.1.2. Mithra Cave Hotel	221
KAYNAKÇA	222
MEKÂNA YAKINDAN BAKIŞ ve PLANLAMANIN DÜZEN(SİZLİĞİ): KANSERLİ KÖY SÖYLEMİ ARDINDAKİ MEKÂN	225
1. GİRİŞ	225
2. BİRİNCİ KATMAN/DIŞARDAN BAKIŞ: KANSER SEBEBİYLE TERKEDİLMİŞ BİR KÖY	227
3. İKİNCİ KATMAN/İÇERDEN BAKIŞ: PLANLAMANIN DÜZEN(SİZLİĞİ) VE KANSERE RAĞMEN TERKEDİL(E)MEYEN KÖY.....	230
4. SONUÇ: İRONİ VE GERÇEK ARASINDA YAŞAM	238
KAYNAKÇA	240

MEKÂNA YAKINDAN BAKIŞ ve PLANLAMAMANIN DÜZEN(SİZLİĞİ): KANSERLİ KÖY SÖYLEMİ ARDINDAKİ MEKÂN¹

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Uysal
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

1. GİRİŞ

Bu çalışmanın çıkış öyküsü² olan İlhan Tekeli'nin konuşması, her ne kadar yazı için dışsal bir sebep olsa da o konuşmadaki içerik bu makalenin de içeriğini belirlediği için metnin inşasında önemli bir unsurdur. Hatta denilebilir ki, İlhan Tekeli'nin konuşmasında tartışmaya açtığı “performans” ve “ilişkiselik” kavramları bizzat metnin yazılmasına karar verildiği an devreye girer. Günümüz coğrafya yapma tarzı içinde öykü kavramının özel bir yeri olduğu vurgulamak gerekir ki, makalenin çıkış öyküsü ya da yazının dışsal sebebi dahi bir ilişkiselik göstergesidir³. Bir diğer husus ise, ilişkisel düşünceyi ve ilişkisel coğrafyaları anlamaya çalışan bir coğrafyacı olarak “Postyapısalcı ve İlişkisel Coğrafyalarda Bir Tarz Olarak Temsil Ötesi Teori(ler)” başlıklı makalenin giriş kısmında “*Bu çalışma... Tekeli'nin (2012) 'Türkiye'de coğ-*

- 1 Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü üçüncü sınıf öğrencileri ile yapılan arazi çalışması esnasında görüşleriyle bu çalışmanın oluşmasına katkıda bulunan öğrencilere teşekkür ederim.
- 2 Daha önce birçok kez gittiğim bir yere, öğrencilerimle çıkacağım arazi çalışmasından bir gün önce sosyal medyada gezinirken “İdeal Kent'in düzenlemiş olduğu “Ekonomi ve Kentleşme” başlıklı kongreyi gördüm. İlhan Tekeli'nin konuşması canlı yayınlanıyordu. Dinledim. Coğrafya'da Temsil Ötesi Teorileri anlamaya çalışan bir coğrafyacı olarak İlhan Tekeli'nin konuşmanın son bölümünde özellikle vurguladığı “performans” kavramı hemen zihnimde yer etti. Zira temsil ötesi teorinin en önemli kavramlarından birisi de performanstı. Konuşma bittikten sonra sunumdaki meseleleri yapacağım arazi çalışması bağlamında düşündüm. Sonrasında sahayı görme biçimi pratiğinin bir metnin inşa edilme sürecini nasıl etkilediği üzerine düşündüm.
- 3 Bütün bunlarda nasıl bir ilişkiselik söz konusudur? Böylesi bir durumun ilişkiselliği tartışmalı görülebilir ancak birbirini etkileyen unsurların varlığı ve hatta bu unsurların biraradalığı göz önüne alınırsa, aslında, bir yazının çıkış sebebi bile ilişkisel düzlemde değerlendirilebilir. İlk olarak unsurlara bakmak gerekir: Konuşmacı, dinleyici, konuşma, dinleme, farklı disiplinler, kongre düzenleyicisi, aktörleri buluşturan teknoloji. Bütün bunlar biraradalığın bir yansımasıdır. Eğer postyapısalcı perspektiften bakılırsa, bir metnin ilk inşa hali bile bir oluşu (becoming) ifade eder.

rafyacıların çok paradigmatlı bir coğrafya dünyasında yaşamayı öğrenmesi gerekiyor' başlıklı çağrısına bir katılımdır" (Uysal ve Güngör, 2016) ifadesiyle başlayan coğrafi düşünceyi anlama çabasının bir diğer adımı olarak da okunabilir bu metin. Üstelik şimdiki çalışmanın asıl özelliği, salt teorik tartışmaların izini sürmekten ziyade, Tekeli'nin "*plan yaparken teori, teori yaparken plan*" ifadesinden mülhem, eşzamanlı olarak "teori ile pratiği" ve temsil ötesi teorinin en başat kavramlarından birisi olan "performans" kavramını Türk coğrafyasına katıp farklı coğrafya yapma tarzı arayışıdır. Yine burada, postmodern coğrafyalarda önemli bir kavram olan "eşzamanlılık" kavramına vurgu yapıp bu yazının eşzamanlılık kavramı üzerinden mekânsal bir deneme ya da başka bir ifadeyle mekânın eşzamanlılığı ile zamanın ardışıklığını birleştirme çabası olduğu da söylenebilir. Aynı zamanda, coğrafyanın en temel kavramlarından birisi olan insan-çevre etkileşimini (Güngör ve Uysal, 2017; Uysal ve İçen, 2019a) hastalık ve mekan ilişkisi bağlamında ele almak da mümkündür.

Kapadokya Bölgesi'nin özellikle turistler için en çekici topoğrafyasına sahip olan Nevşehir'de araziden kaynaklı yaklaşık kırk seneyi aşkın süredir devam eden bir hikaye daha vardır. Kapadokya Bölgesi'ndeki Zelve ve Göre gibi yerlerde kaya düşmesi (Güngör, 2016) gibi doğal sebeplerle yerleşim yerlerinin taşınmasına ilaveten bir diğer olgu ise hastalık sebebiyle yerleşim yerlerinin taşınmadır. 1974 yılında yerleşim yerindeki yapılarda bulunan eriyonit minerali ile kanser arasındaki ilişki sebebiyle Sarıhıdır, Karain ve Tuzköy kanser riski taşıyan yerler olarak kabul edilmiştir. Bu günden itibaren bu yerleşim yerlerine dair "kanserli köy" söylemi pekişmiştir ve köylerin başka bir yere taşınması planlanmıştır. Bu çalışmanın da amacı bu üç yerleşim yerinden en büyüğü olan Nevşehir'in Gülşehir ilçesine bağlı Tuzköy'deki planlama sürecini analiz etmektir. Bu yapılırken bir metafor olarak "mekana yakından bakış" kavramsallaştırması çerçevesinde planlama disiplindeki paradigmatik değişimlerin izi sürülmüştür. Tuzköy'ün taşınmasına dair dönemselleştirme, aynı zamanda, planlamadaki yaşanan yaklaşım farklılıklarını test etme imkânı da vermiştir. Buna göre; Tuzköy'ün taşınmasına dair planlamada, birinci dönem (1974-1982) "*şaşkınlık, kamuoyu oluşturma ve genel çözüm arayışı*", ikinci dönem (1982-1994) "*darbe ve sonrasındaki belirsizlik*", üçüncü dönem (1994-2011), "*belediye vasıtasıyla kısmi çözüm*", dördüncü dönem (2011-2020) yılları arsındaki "*devlet vasıtasıyla kısmi çözüm*" dönemi olarak kabul edilebilir. Bu çalışmada ilk olarak kanserli köy söylemi uzaklık ve yakınlık kavramı üzerinden değerlendirildikten sonra, mekana daha da yakınlaşmak için farklı planlama yaklaşımları ele alınmıştır.

Bu çalışmada, uzaklık ve yakınlık zıtlığı içinde, bir metafor olarak, "mekâna yakından bakmak" ifadesiyle amaçlanan coğrafi düşünce tarihi içindeki paradigmatik değişimleri anlamaktır. Kartezyen düşüncenin özne-nesne ayrımı ile başlayan düşünce biçimleri, mekâna uzaklığı imlerken günümüz yeni yaklaşımları ise, uzaklığın kapanması ya da yakınlaşmayı ifade eder. "Mekâna yakından bakış" ile üç şey amaçlanmaktadır. Birincisi, mekân kavramı bağlamında özellikle, pozitivist

sonrası dönemde dolaşıma giren teorik tartışmaların izini sürmek; ikincisi, bu teorik tartışmaların pratikte ya da sahadaki uygulamasını yapmaktır. Sonuncusu ise, teori ve pratiğin birlikteliğinin doğal sonucu olarak, günümüz coğrafya yapma biçimlerinin ve metodolojilerinin imkân ve sınırlılıklarını irdelemektir. Bu noktada imkân ve sınırlılıklar kavramlarına ayrıca parantez açmak faydalıdır. Şöyle ki, bir araştırmacı sahaya adımını atar atmaz hem kendisiyle (bireyselliği, dünya görüşü, meseleye bakışı vb.) hem de araştırdığı konu (daha önce yapılmış çalışmalar) ile yeniden diyaloga girer. Diyalogun açık olduğu yerler olduğu gibi tamamen kapalı olduğu alanlar da mevcuttur. Bu çalışmanın nesnesi olan Tuzköy, böylesi imkân ve sınırlılıklar için de güzel bir örnektir. Erken verilen hükümler, araştırmacıyı yanlış bir yola sevk edebildiği gibi aynı zamanda iyi niyetle olsa bile olgunun birçok yönünün gölgede kalmasını ve hatta bazı kavramların havada asılı kalmasını sağlar. Bu çalışmanın iddiası, erken verilen hükümlerin “araştırmacı özne” ve “araştırılan nesne” arasındaki mesafeden kaynaklandığı ve bu sorunu açmak için çağdaş coğrafi düşüncenin bizlere çeşitli imkânlar sunduğudur. Bu açıdan bakılırsa, mekâna yaklaştıkça mekân da kendini açar. Her anlam katmanı yeni bir düzlemdir ve kendi gerçekliliği vardır. İşte bu anlam katmanlarını belli bir düzleme oturtmak için iki kavramdan istifade edilmiştir: Mekân ve Planlama. Coğrafi düşünce tarihi içinde mekânın geçirdiği anlam değişimleri ile planlama disiplindeki yaşanan paradigma değişimlerinin kesiştiği noktadan Tuzköy’e bakıp orayı anlama çabası ya da anlamın açılmasını hedefleyen bu çalışmada, anlam üç katmanlı bir şekilde kavramsallaştırılmıştır. Birinci katmanda; Tuzköy neresidir ve kanserli köy söylemi nasıl oluşmuştur sorusuna cevap aranacaktır. Burada mekâna daha uzaktan bir bakış söz konusudur. İkinci katmanda ise, Tuzköylüler kimdir ve onlar kanserli köy söylemi hakkında ne düşünüyor sorularına cevap aranacaktır. Bir başka soru ise, Tuzköylüler neden hala orada yaşamaktadırlar? Tuzköy kanser ile ilişkilendirildiğinden beridir süreç nasıl planlanmıştır? Daha doğrusu planlanmış mıdır? gibi sorulara cevap aranarak planlama politikaları sorgulanacaktır. Son bölümde ise, bütün bu sorularla beraber Tuzköy’de hayat günümüzde nasıl devam etmektedir sorusunun izi sürülecektir. Bu yapılırken araştırmacının Tuzköy’de on beş kişi ile yaptığı derinlemesine görüşme ve katılımcı gözlem temel veri kaynağıdır ve mekâna içerden bakış imkânı sunar. Bir diğer veri kaynağı ise muhtelif zamanda öğrencilerle Tuzköy’e yapılan arazi çalışmalarıdır. Arazi çalışması öncesi, arazi çalışma esnasında yaşananlar ve arazi çalışma sonrası yapılan değerlendirmeler, olguya uzaktan ve yakından bakışı göstermesi bakımından önemlidir. Bu açıdan, öğrencilerin bakışı mekâna dışardan bir bakıştır ve belli bir uzaklıkla başlayıp yakınlaşma söz konusudur.

2. BİRİNCİ KATMAN/DIŞARDAN BAKIŞ: KANSER SEBEBİYLE TERKEDİLMİŞ BİR KÖY

İnsan çevre etkileşiminin bir yansıması olarak hem dünyada hem de ülkemizde çeşitli sebeplerden dolayı yer değiştirmeler yaşanmıştır (İmamoğlu, Eraslan ve

Çot, 2018). Bu yer değiştirmelerin çoğu doğal afetlerle (İmamoğlu, 2019) doğrudan ilişkilidir. Arazi çalışmasına gitmeden önce ğrencilere Tuzköy hakkında araştırma yapmaları söylediğinde istisnasız bütün ğrenciler Tuzköy’n kanser sebebiyle terkedildiğini ifade eden bilgiler vermiştir. Temel bilgi kaynakları ise internettir. Açıkçası Tuzköy’e dair internette kısa bir gezinti öğrencilerin haklı olduğunu gösterir. Buna göre; Nevşehir’in Gülşehir ilçesinde Tuzköy diye bir köy vardır ve bu köyün kurulduğu arazi kansere sebep olduğu için burası daha sonra boşaltılmıştır. Bu konuda Tuzköy yalnız değildir; onunla beraber Nevşehir’deki Sarıhıdır ve Karain Köyleri’de kanser sebebiyle boşaltılan  yerdir. Medyada kanserli köyün temsili deyince 1990’lı yıllara gitmek gerekir ki bu yıllar aynı zamanda Tuzköy ile kanser arasında ilişkinin ilk kurulduğu yıllardır. Birbirinin kopyası şeklinde çoğalan haberler ile beraber konu ile ilgili televizyon programları konu hakkında hâkim söylemi oluşturmuştur. Coğrafyada mekân ve korku arasındaki ilişki ve korku meknlarına dair çalışmalar artmıştır (Uysal ve İçen, 2019b). Tuzköy ile beraber kanserli köy diye anılan Karain Köyü sinema filmine de konu olmuştur. Siccin adlı korku filmi gerçek ve kurgusal olanı birleştirdiği için ayrıca dikkate değerdir. Peki, hikâye nasıl başlamıştır? Tuzkyllere göre hikâye aşağı yukarı şyledir:

“1974’e kadar gider mesele... Tuzköy’de yaşayan insanların bazıları göğüs ağrısından yakın hastanelere başvurur. Tabi daha sonrada Ankara Hacettepe Tıp Fakültesi’ne giderler. Bunun sonucu hastalara karınzarı kanseri teşhisi konur. Yetkililer öncelikle bir iki vakada normal olarak karşılamıştır. Daha sonra vakaların artmasıyla bu durum hakkında şphelenmişler. Gelen hastaların çoğunluğu aynı köyden ve aynı şikyetler sebebiniydi. Sonra, Tuzköy’n incelenmesine karar vermişler. Daha sonra incelemeler sonucu buna adını hatırlamadığım bir mineralin sebep olduğu söylediler. şu bizim evlerden kullandığımız taşlar işte”.

Köylülerin hepsi süreci, az ya da çok, yukarıdaki gibi anlatmaktadır: Ankara Hacettepe Tıp Fakültesi’nde hep aynı köyden yoğun bir şekilde mezotelyoma (Karınzarı) kanserinin görülüyor olmasıdır. Burada bir isim ne çıkar: Ankara Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Ana Bilim Başkanı Prof. Dr. İzzettin Barış. Ayrıca yine aynı niversitenin Jeoloji Mühendisliği bölümünden Prof. Dr. Gürol Ataman çalışmalarıyla sürece dâhil olmuştur. Konu uluslararası kamuoyunun da dikkatini çeker. Tuzköy’deki kanser vakası ile ilgili BBC’nin 1981 ve 2010⁴ yılında yaptığı belgesel dikkat çekicidir. Daha önce akademik çevrelerde yaşanan tartışmalar bu vesile ile bütün kamuoyunun gündemine taşınmıştır. BBC arşivinde şu ifadeler yer alır:

“BBC Arşivlerinde Türkiye programında bu hafta, BBC’nin 1981 yılında Kapadokya bölgesindeki akciğer kanseri vakalarıyla ilgili haberi var. Newsnight için hazırlanan TV haberinde Profesör İzzettin Barış’ın kanser vakalarına, kayalardaki zeolit maddesinin neden olduğunu keşi ve bunun bütün dünyada yankı uyandırması aktarılıyor. Haberde özellikle, yıllar içinde mezotelyoma (bir tür

4 The Turkish village blighted by cancer, BBC, 9, Ekim, 2010

akciğer kanseri) nedeniyle çok sayıda sakinini yitiren Karain köyünün hikâyesi ele alınıyor. BBC'nin Barış'ın, hastalığının nedenine dair yaptığı keşfin dünyada zeolit ile ilgili çalışmalar açısında çok önemli olduğunun altı çiziliyor”

Sürecin şahitlerinden Tuzköy'ün eski belediye başkanı ile yapılan söyleşi ile medyaya yansımış açıklaması arasında paralellik vardır:

“1974 yılında Sağlık Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi Göğüs Hastalıkları Ana Bilim dalı Başkanı Prof. Dr. İzzettin Barış ile Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından Tuzköy beldesinin Yeni, Hürriyet ve Cumhuriyet Mahallelerinin belirli bölümlerindeki konutlarda yapılan bilimsel araştırmalarda, yapı taşlarının içerisinde bulunan Zeolit grubu Erionit isimli kanser yapıcı maddenin solunması ve tozlaşması ile Karınzari Kanserinin (Mezotelyoma) ortaya çıktığının belirlendiğini söyledi.”⁵

Tuzköy ve kanser arasındaki ilişki kurulmasından sonra bölge jeologların da ilgisini çeker. Bu konuda öne çıkan en önemli bilim insanı ise Eşref Atabey'dir. Açıkçası Tuzköy ve kanser denilince bütün çalışmalarda ve ifadelerde onun eserlerine atıf vardır: “Jeolojik yapısına bakmadan önce yerleşimin merkezi eriyonitli volkanik tüflerden oluşur, jeolojik yapısı ise en alt kısımda kaya tuzundan oluşan bir seviye, üzerinde erionitli tuf, ignimbrit ve onun üzerinde gölsel kilitaşı ve kumtaşı bulunur (Atabey, 2013). Atabey konuyu daha çok kamu sağlığı açısından ele alsa da onun çalışmasının içeriğinden ziyade, onun çalışmasının hâkim söylem oluşturması önemlidir. Atabey'in çalışmaları sorgulanmadan kabul edilmiş ve sahada bu çerçevede başka çalışmalar yapılmamıştır. Bu yüzden, Atabey'in bütün çalışmalarında eriyonit ile kanser arasında doğrudan bağ kurulduğu için eriyonit kelimesi Tuzköylüler için gündelik hayatın en sıradan kelimesi haline gelmiştir ve köy artık hem çevrede hem de Türkiye'de “Kanserli Köy” diye etiketlenmiştir:

“Komşu köylerden kasabalardan artık bizim köye kız vermeyiz diyorlardı” (Serkan)

“Tuzköy Kızılırmak kenarında. O yüzden bizim ürünler çok güzel. Arazi verimli. Eskiden pazarda bir ürün Tuzköy'den olduğu için aranırdı. Bu kanserli köy dalgasından sonra artık kimse bizim malımızı almaz oldu” (Zeynep)

“Kasabamız büyüktü. Birçok öğretmen kasabamızda yaşardı. Bu olaydan sonra Gülşehir'den gelip gitmeye başlayanlar oldu. Hatta bazı öğretmenler içeceği suyu dışardan getiriyorlardı. Buranın suyunu içmeyiz diyorlardı” (Selim)

Bu noktadan sonra hikâye şöyle devam eder: Madem burası kanserli bir köy, peki bundan sonra ne oldu? Açıkçası bu sorunun cevabı o kadar basit değildir. İlk akla gelen köyün taşınmasıdır. Öğrencilerle arazi çalışmasına çıkmadan önce Tuzköy'e dair bildikleri ilk şey oranın kanserli bir köy olduğu iken ikinci bilgi ise buranın taşındığıdır. Peşinden şu soru akla gelir; Tuzköy nereye ve nasıl taşınmıştır? Konuyu bilen ama daha önce köye hiç gitmemiş kişilere, “Tuzköy nereye taşınmıştır” diye sorulduğunda cevapların büyük bir çoğunluğu “uzakta ya da kanser tehlikesinin olmadığı bir yere” taşınmıştır şeklinde olmuştur. Bir yer hastalık sebebiyle terk ediliyorsa

5 “Tuzköy'de Afet Evleri Genişletildi”, Beyaz Gazete, 3.Kasım.2010.

en uzak yere gidilmesi genel algılardan biridir. Öğrencilerle ilk arazi çalışmasına gidildiğinde, genel duygu “psikolojik ve toplumsal olarak uzak” bir yere gidildiği şeklinde olmuştur. Burada uzaklık kavramı ve bu uzaklığın oluşma süreci önemlidir. Buna göre uzaklığın oluşmasını sağlayan üç olgudan bahsedilebilir: Birincisi, tarih boyunca hastalıklar belli yerlerin izole edilmesine sebep olduğu için çağımızın ve-bası denilen kanser ile bir yerin anılması kaçınılmaz olarak insanı ürkütür ve orayla araya aşılmaz mesafeler girer. İkincisi ise, medyanın olaya oldukça ajite edici bakmış olmasıdır. Tuzköy ile ilgili yapılan belgesellerin hemen hemen hepsinde sanki korku filmi sahnelerine benzer teknikler ve yoğun duygusallık içeren ifade biçimi hâkimdir. Açıkçası “kanseri köy” söyleminin oluşumunda medya dilinin etkisi oldukça fazladır. Üçüncü ise bu çalışmayı daha çok ilgilendirir. Buna göre bilim insanlarının meseleye bakışı mekân ile aradaki mesafenin açılmasına ve hatta olgudan uzaklaşılmasına sebep olan etmenlerden birisidir. Hatta denilebilir ki, Tuzköy özelinden bakılırsa uzaklığın ilk sebebi bilim insanlarının bakış açısı ya da daha teknik bir ifadeyle hâkim olan paradigmadır. Birbirine zıt olan “uzak” ve “yakın” kavramı vasıtasıyla tam da şu sorular sorulabilir: Bizi Tuzköy’e uzaklaştıran ya da uzaktan bakmamıza sebep olan şeyler nelerdir? Tuzköy’e yakından bakmak ne demektir? İşte bu soruların izini sürebilmek için bir diğer soru ise, Tuzköy’ün taşınma süreci nasıl gerçekleşmiştir? Tuzköy’de hastalık ile köy arasında bağ kurulup köyün taşınmasına kadar ki süreç nasıl planlanmıştır? Şüphesiz burada planlama derken ayrı bir disiplin olan Kentsel ve Bölgesel Planlama kastedilmemektedir. Tuzköy meselesinde hiçbir planlama uzmanının olmaması bir paradoks olsa da ortada, doğru ya da yanlış bir karar verme süreci olduğu için daha geniş anlamda planlama kavramı kullanılmaktadır. Süreci daha iyi görmek için mekâna biraz daha yaklaşmak gereklidir.

3. İKİNCİ KATMAN/İÇERDEN BAKIŞ: PLANLAMANIN DÜZEN(SİZLİĞİ) VE KANSERE RAĞMEN TERKEDİL(E)MEYEN KÖY

Belki de “hiçbir şey kâğıt üzerinde olduğu gibi değildir” sözü en çok planlama olgusu için geçerlidir. Planlamadaki paradigmatik değişimler bunun en güzel göstergesidir. Murdoch (2006:156) farklı mekân tahayyüllerinin görülebileceği farklı yaklaşımları şöyle ifade eder: “Sistemsel ve mekânı boş/sabit gören yaklaşım, sosyo-ekonomik unsurları planlamaya dahil eden çoklu yaşam alanları yaklaşımı, politik unsurların planlamayı etkilediğine vurgu yapan planlama politikaları yaklaşımı, sürdürülebilirlik kavramını esas alan çevresel planlama ve planlamaya ilişkisel düşünce çerçevesinde ele alan ekolojik planlama yaklaşımı”. Açıkça ifade etmek gerekirse planlamada yaşanan bu paradigmatik değişimler genel olarak coğrafi düşüncede ve daha özelden mekân kavramındaki değişimlerden bağımsız değildir. Coğrafya disiplinindeki farklı yaklaşımlar, kabaca, tasviri ve bölgeselci yaklaşım, kantitatif devrim, hümanist coğrafya, yapısalcı coğrafya ve post-yapısalcı coğrafyalar (Cresswell, 2012) şeklinde ifade edilebi-

lır. Bütün bunlardan hareketle, coğrafya ve planlama disiplinin örtüşen yanları Tuzköy üzerinden görülmeye çalışılacaktır. Bu bölümde planlama içinde “mekânı boş ve sabit gören sistemsal yaklaşım, sosyo-ekonomik yaklaşım ve planlama politikaları yaklaşımı ile coğrafya disiplini içinde pozitivist dönem sonrasındaki hümanist coğrafya ve yapısalcı yaklaşım harmanlanıp Tuzköy’e daha yakından bakılmak hedeflenmektedir. Sonuç bölümü ise post-yapısalcı coğrafyalar içindeki ilişkisel coğrafyalar ve ekoloji perspektifli planlama çerçevesinde ele alınacaktır. Şu konuda itirazlar haklıdır; bu yazının da iddia ettiği gibi bu farklı yaklaşımlar eğer Tuzköy’de uygulanmadı ise, o halde nasıl olurda Tuzköy buna göre ele alınabilir. Ters açıdan bakılırsa eğer Tuzköy’deki planlama olgusunda bu farklı yaklaşımların olmaması da bizlere çok şey söyleyebilir. Kaldı ki planlama disiplini olayın içinde hiç olmasa dahi planlamaya ait unsurların ve yaklaşımların izini sürmek yine de faydalıdır. Daha da somutlaştırılırsa, planlama denen şeyin aslında daha karmaşık ve olmuş bitmiş (being) değil de sürekli vuku bulan (becoming) bir olgu olduğunun (Whatmore, 2002) gösterilmesi bu yazıya eleştirel bir boyut katar. O halde denilebilir ki, daha iyi planlama yapabilmek için mekâna yakından bakmak ve mekândaki tüm unsurları dinlemek gereklidir.

Öğrencilerle gerçekleştiren ilk arazi çalışmasında Tuzköy’e varıldığında öğrencilerin çoğunun şaşırıldığı gözlemlenmiştir. Bu normaldir. Çünkü hemen hemen bütün öğrencilerin kafasında kanser sebebiyle terkedilmiş bir köy imgesi vardır(Fotoğraf 1). Korku filmlerindeki grotesk sahnelere benzer bir şekilde bir tasvir söz konusudur:

“Ben başka bir şey bekliyordum. Boş sokaklar, insansız bir köy. Hele kahvede o kadar çok insanı görünce Tuzköy’e gelmedik diye düşündüm. Sonra oranın Tuzköy’ün merkezi olduğunu öğrenince bu insanların ne işi var diye düşündüm. Kanserli bir köyde bu insanlar ne yapıyordu.”

Bu soru önemli bir sorudur: Kanser sebebiyle terkedilmiş “denilen” bir köyde insanların ne işi vardı. Daha teknik ifadelerle söylersek, Tuzköy’ün yer değiştirme süreci nasıl olmuştur? Ama öncesinde Tuzköy’ün coğrafi özellikleri ile ilgili kısaca bilgi vermek faydalı olacaktır (Yusuf, Arazi çalışmasına katılan öğrenci)

Gülşehir’e girişinde bölgenin özgün şekillerinin (İmamoğlu, 2019) ve 1956 yılından itibaren belde statüsündeki Tuzköy, 2000 yılı kararnamesine göre Nevşehir’in Gülşehir İlçesi’ne bağlı ve ilçe merkezine 10 km uzaklıkta bir mahalle olmuştur. Tuzköy Kızılırmak kenarında olduğu için köye ait araziler tarım için uygundur. Özellikle eski yıllarda geçiş yolunda olduğu için çevre köyler için çekim merkezidir. Tuzköy’deki birçok olguyu kanser ile ilişkilendirmek etkilediği için bu konuda öncesi ve sonrası ayırımına gidilebilir. Kendisi Nevşehir merkezde yaşayan ama her fırsatta Tuzköy’e giden Deniz’in ifadesine göre:

“Burası eskiden çok kalabalıktı. Verimli arazi burası. Buğday, arpa, patates, pancar, kabak üretiliyor ve satılıyordu. Çevre köylerden insanlar buraya gelirdi. Kimse inanmaz, Nevşehir merkezde sinema yokken burada sinema vardı. Hatta üç

tane sinema vardı burada. Nevşehir’den insanlar mesire için buraya gelirdi. Ürün boldu. Pazarlarda Tuzköy ürünü aranırdı. İlkokul ve ortaokul vardı. Daha 1970’li yıllarda. 1980 öncesinde yaklaşık 500 öğrenci okula gidiyordu. En az 15 öğretmen Tuzköy’de yaşırdı. Gülşehir’den ya da Nevşehir’den geliş gidiş yapmazdı.”

2018 yılı TÜİK verilerine göre Tuzköy’ün nüfusu 1.245 kişidir. Tablo 1’de görüldüğü gibi 1970’lerde 3 bin üstü olan Tuzköy’ün nüfusu 1990 yılından sonra azalmıştır. Nüfusun azalmasına denilince ilk akla gelen kanser sebebiyle köyde yaşayanların bölgeyi terk etmesidir. Şüphesiz bu olayın Tuzköy’deki nüfusun azalması ile doğrudan ilişkisi olmasına rağmen nüfus azalmasını sadece bu sebebe indirgemek yanıltıcıdır. Çalışmada özellikle vurgulanan “mekâna yakından bakmak” durumu nüfus için de geçerlidir. Tuzköy’deki nüfus azalması Türkiye’deki nüfus azalışı ile paralellik gösterdiği gibi aynı zamanda Tuzköy ekonomisi için önemli olan Tuz Ocağı’nın 1988 yılında kapanışı da nüfus azalmasına sebep olmuştur. Tuzköy’de hayvancılık faaliyeti ile uğraşan Mehmet bu durumu şöyle anlatır:

“Tabi iş güç yok burada. Gençler şehre kaçıyorlar. Kimse durmuyor burada. Haklılar zaten. Neden dursunlar ki. Gidenler Nevşehir’e, Ankara’ya gidiyor. Almanya’ya gidenler de çok var. Onlar yazın gelirler... Tuzköy için Tuz Ocağı çok önemli bir yerdi. Devlet işletiyordu. Rivayete göre Hacı Bektaş Veli zamanına kadar gider ocağın geçmişi. Ocak her şeydi burada. Soyadında tuz geçen bir sürü aile var. Bu bile anlatır çoğu şeyi. Tuz Ocağından neresinden baksanız 50 kişi çalışırdı. O zamanla işçi maaşı yüksek. Durumları iyi yani. Ocaktan geçen insanlar da var. Hamal, kamyoncular falan. Kamyoncuların kooperatifi vardı. Tuz Ocakları hayattı burada. Kapanınca burada çalışanlar başka illerdeki Tekel’e bağlı kurumlara gönderildi. Yani ocağın kapanması burayı etkiledi.”

Tablo 1: Tuzköy’ün Nüfusu

Yıllar	Toplam Nüfus	Yıllar	Toplam Nüfus
1970	3.042	2000	2.924
1975	3.179	2007	2.282
1980	2.948	2010	2.058
1985	2.788	2015	1.265
1990	2.821	2018	1.245

(Kaynak, TÜİK)

Nüfusu 2019 yılı itibarıyla 300 bini aşkın olan Nevşehir’in (Uysal ve İçen, 2019c; İçen ve Uzunöz, 2019) Gülşehir ilçesine bağlı Tuzköy’ün kanser ile ilişkilendirildiği yıl 1974 olduğuna göre bu yıldan sonra nüfusun hemen azalmayıp 1990’lerde daha çok azalmaya başlaması (Tablo 1), aslında nüfus azalmasını etkileyen başka unsurlar

da olduğunun göstergesidir. Tekrar altı çizilmesi gerekirse, kanser ile nüfus azalması arasında bağ vardır ancak bütün sebebi ona indirgemek yine mekâna uzaktan bakış anlamına gelir. Arazi çalışmasına başlamadan önce, öğrencilere nüfus verileri gösterildiğinde yorumların hepsi nüfusun kanser sebebiyle azaldığı şeklinde olmuştur. Ancak daha sonra yapılan mülakatlarda aslında sürecinde sadece bundan ibaret olmadığı görülmüştür. Bir diğer önemli konu ise Tuzköy’de yerleşme ile ilgilidir. 1990 yıllarda Tuzköy Beldesi’nde üç mahalle vardır: Cumhuriyet Mahallesi, Hürriyet Mahallesi ve Yeni Mahalle. Tuzköy’ün içinde geçen yolun güneyinde kalan Cumhuriyet ve Hürriyet Mahalleleri aynı zamanda eskiden beri merkez olan yerdir. Tuzköy’ün doğusunda ve yolun kuzeyinde kalan kısım ise adında da anlaşılacağı gibi nispeten yeni yerleşim yeridir. Yeni Mahalle’ye 1970’li yıllardan itibaren yerleşim yerleri inşa edilmiştir. 1990 öncesinde nüfusun yarıya yakını Cumhuriyet Mahallesi’nde, dörtte biri Hürriyet Mahallesi’nde ve dörtte biri Hürriyet Mahallesi’nde yaşamaktadır. Tuzköy’e dair verilen bu genel özelliklerden sonra şu soruyu sorma zamanı gelmiştir: Kanser olayından sonra Tuzköy nereye ve nasıl taşınmıştır? Tuzköy’ün taşınması süreci nasıl planlanmıştır? Bu sorulara cevap vermeden önce, kısaca, planlamadaki paradigmatik değişimlerden bahsetmek faydalı olacaktır.

Planlama denilince genelde bir yerin kökten ve bütüncül tasarlanması akla gelir. Planlamanın tarihçesini çok eskilere götürmek mümkün olsa da kent ve bölge planlamasının modern kentlerin kurulmasıyla doğrudan ilişkisi vardır. Bizzat köklü bir değişimi ifade eden modernite ile beraber mekân da değişmiştir ve bu değişim belli düşünce çerçevesinde yönetilmesi gerekmektedir. Mekânın düzenlenme arzusunun baskın olduğu bu dönemde bir ön kabul vardır: Buna göre planlanan yer boş bir mekândır ve o mekânın içindeki unsurlar tasarımı içinde anlamsız ve içi boş birer noktadır. Taylor (1998) yirminci yüzyılın ortalarına kadar ki süreçte, planlamanın insan yerleşmelerinin tasarımı ve fiziki planlama pratiği olduğunu ifade eder. Buna göre, doğal ve fiziki süreçlerin yönetimi şeklindedir ve ilk akla gelen şey “master plan”dır. Günümüzde mekânı içi boş, statik ve durağan bir kap gibi gören anlayış epey bir eleştiri aldığı için planlamanın bu ilk bakış açısının haricindeki yaklaşımların (Tekeli, 2001) imkânlarını da kavramak gerekir. Bu noktada planlama teorisyenlerinin şehre daha yakından bakması gerektiği söyleyen Jacob (1961)’un eleştirileri önemlidir. Şehir planlanırken ekonomik ve toplumsal çeşitliliğin de hesaba katılması gerektiğini savunan bu eleştiriler ile coğrafyada kantitatif devrimin salt bilimci anlayışına yapılan eleştiriler paralellik göstermektedir. Yani planlama ve mekân kavramlarındaki anlam değişimi benzerlikler göstermektedir. Planlama ve planlanacak mekân dinamik, ucu açık, karmaşık, çeşitli unsurları içeren bir süreçtir. Şüphesiz bu eleştirilerin haklılık payı vardır ancak zeminden de kopmamak gereklidir. Planlama, haddi zatında, bir tasarım işidir. Kartezyen mantığı esas alan ya da daha gündelik bir dil ile ifade edilirse masa başında yapılan planı tamamen yok saymamak gerekir. Yani ona yapılan eleştiriler onu reddetmek yerine eksik yönlerini ortaya koymak için yapılmalıdır. Bu açıdan bakılınca planlamanın ilk dönemlerine yapılan en önemli eleştiri

planlama yapan kişinin kendini tek otorite olarak kabul etmesidir. Buna göre planlama sürecinde bütün paydaşların sesine kulak verilmelidir. Planlamanın yapıldığı yerde yaşayan insanlar, kurumlar, akademi gibi dolaylı ya da dolaysız planlamanın içinde olan tüm unsurlar dinlenmeli ve ona göre planlama yapılmalıdır. Bu noktada planlamacıya düşen bir orkestra şefi gibi süreci yönetmesidir. Eğer tüm seslere kulak verilirse şüphesiz planlama işi daha sağlıklı olur. Bryson ve Crosby (1992)'ye göre, planlamaya toplumsal perspektif kazandıran bu yaklaşıma iletişime ve işbirliğine dayalı planlama da denilebilir. Forester (1999, aktaran Murdoch, 2006,s.144)'e göre, bu dönemin özellikleri şöyledir: farklı paydaşların dinlenmesi, topluluklar arasında bağın tesisi, planlama süreci ile ilgilenmeyen ama süreçten eklenenleri dâhil etme yolunun bulunması, farklı toplulukların planlama için teşvik edilmesi, planlama seçimi hakkında insanların eğitimi gibi konuların da planlama işine dâhil edilmesidir. Graham ve Healey (1999) iletişime ve işbirliğine dayalı planlamanın "ilişkisel planlama" olarak da düşünülebileceğini söyler ve buna göre planlamanın dört unsuru vardır: i-) Planlama nesnelere ve şekillerden ziyade ilişkisel ve süreç olarak düşünülmelidir. Evrensel genellemeler yapmaktan ziyade spesifik örneklerin dinamik ilişkiselliği söz konusudur. ii-) Planlama, farklı toplumsal gruplar ve kimliklerden mühlhem mekâna dair çoklu anlamlara özellikle vurgu yapmalıdır. iii-) Planlama, spesifik mekânları ilişkiselliğin katmanları şekliden düşünmelidir. iv-) Planlama, toplumsal dışlanmayı azaltmak amacıyla farklı toplumsal topluluk ve ağlar arasında iletişimi kurmalıdır (Graham ve Healey, 1999, aktaran Murdoch, 2006: 145). Bu yaklaşım kulağa hoş gelse de, eleştirilen yanı da vardır. Planlama sürecinin içinde olan ve sürecin etkilediği tüm paydaşlara söz hakkı vermek güzeldir, lakin bu tür yaklaşım planlama işinde politik olanı görmezden gelir. Planlama politikaları diye isimlendirilen bu bakış açısının Faucault'un görüşlerinden etkilendiği söylenebilir. Bu bakış açısına göre planlamacı bir plan yapar ancak siyaset sürecin her daim içindedir ve belirleyicisidir. Flyvbjerg (1998) önceki yaklaşımları, planlama ediminde yine planlamacı ve planlanan nesne arasındaki süreci apolitize kabul ettiği için eleştirir. Planın politika tarafından desteklendiği varsayılır. Oysa iktidar ilişkileri sürecin içindedir ve plan oluşumunu belirler. Flyvberg (1998) Aalborg'da trafiğin planlanma sürecini ele aldığı çalışmada planlamacıların başlangıçta kabul ettiği planın süreç içinde farklı güç odakları vasıtasıyla nasıl değişime uğradığını ve en sonunda belediyenin kabul ettiği planın aslında başlangıçta belirlenen plana hiç uymadığını gösterir. Şüphesiz ortaya çıkan ve kabul edilen yeni planın da akılcı ve rasyonel dayanakları vardır. Ancak burada altı çizilmesi gereken husus, akılcılığı ve rasyoneliteyi temsil eden planlamacılara politikacıların mı tabi olduğu yoksa planlamacılar iktidar söylemini mi rasyonelleştiriyor sorusudur.

Şimdi ise, yukarıda ifade edilen üç farklı yaklaşımın merceğinden Tuzköy'e ve Tuzköy'ün taşınma sürecine bakılacak olursak, Tuzköy'e dair planlama hakkında 1974 yılında kanserle ilişkilendirildiği günden beri yeterli zaman geçtiği için geriye dönük okumalar yapmanın mümkün olduğu ifade edilmelidir. Bütün bunlardan

hareketle Tuzköy'ün taşınma sürecini dönemselleştirirsek dört döneme ayırabiliriz. Birinci dönem (1974-1982) “*şaşkınlık, kamuoyu oluşturma ve genel çözüm arayışı dönemi*” dir. 1974 yılında Tuzköy'ün kanserle ilişkilendirildiği ilk şaşkınlık ve korku yıllarından sonra Tuzköy sorununa çözüm arayışı için kamuoyu oluşturulup Tuzköy'ün tamamen başka yere taşınmasının planlandığı dönem, 1982 yılındaki askeri darbe ile son bulur ve askeri darbe bütün planların çöpe atılmasına sebep olur. O yüzden ikinci dönem (1982-1994) “*darbe ve sonrasındaki belirsizlik dönemi*” dir. Üçüncü dönem, “*belediye vasıtasıyla kısmi çözüm*” dönemidir. Belediye'nin kendi imkanları ile 1994-1997 yılları arasında Tuzköy'ün hemen kenarına bina inşa ettiği yıllar ve sonrasındır. Dördüncü dönem (2011-2020) yılları arasındaki “*devlet vasıtasıyla kısmi çözüm*” ün uygulandığı dönemdir. 2011 yılından itibaren Tuzköy'ün yaklaşık iki kilometre güneyine devlet tarafından afet evlerinin inşa edilmesi ile başlayıp günümüze kadar devam eden dönemdir. Açıkçası bu dört dönemde ne olduğu sorusu günümüzde Tuzköy'deki gündelik hayatı ve kanser ile Tuzköy ilişkisine dair duygu ve düşünceleri anlamak için önemlidir. Şöyle de ifade edilebilir; bir sorun karşısında bütüncül ve kökten bir çözüm arayışı yapılırken ne oluyor da bu bütüncül çözümler yerini kısmi çözümlere bırakıyor? Planlama disipliniinde yaşanan paradigmatik değişimlerin yansıması olarak farklı yaklaşımların imkânlarından istifade edilerek bu sorunun cevabı aranabilir.

Yapılan mülakatlar neticesinde taşınma sürecine dair farklı hikâyeler anlatılsa da yaygın kanaat bu sürecin oldukça başarısız yönetildiği ve başarısızlığın failleri ise, “politikacıların beceriksizliği, devletin plansızlığı, Tuzköy halkının direnci” şeklinde ifade edilmiştir. Her ne olursa olsun ortaya çıkan tablonun başarısız olduğu genel kabuldür. Açıkçası yapılan mülakatlar neticesinde 1974-1999 yılları arasında dört dönem belediye başkanlığı yapmış olan Emin Tuzdelener hem sürecin en önemli aktörlerinden birisidir. İlave not olarak söylemek gerekirse, belediye başkanının 1982 darbesi ile görevine son verildiği için 1989 yerel seçimlerine kadar ki süre her ne kadar resmi olarak görevli olmasa da sürecin içindedir. 1974 yılında Tuzköy kanserle ilk ilişkilendirildiği zamanı şöyle anlatır:

“1974 yılında İzzet Hoca beni telefon ile aradı... Çok uğraştık. Yetkilileri bilgilendirdik. Uzmanlar geldi. Televizyoncular geldi. Ve en sonunda Tuzköy'ün tamamen taşınmasına karar verildi. Bunun için bütün hazırlıklar yapıldı. Kasabamız tamamen başka yere taşınacaktı ve bütün arazinin üstü örtülüp ağaç dikilecekti. Şimdi havaalanının olduğu yere taşınacaktı. Adı bile belli idi. Adı Ali Rıza Bey olacaktı.”

Bu dönemde hâkim olan anlayış bütüncül ve kökten çözümdür. Zihinlerde var olan düşünce Tuzköy'ün tamamen boşaltılıp başka yere taşınmasıdır. Bunun için gerekli kamuoyu desteğinin olduğu, kurumların desteğinin alındığı ve sonrasında gerekli planlamanın yapıldığı söylenebilir. Tekeli'nin (1996) “demokrasi ve temsil konusu bir sorun olarak planlamanın gündeminde yerini almıştır” ifadesi burada karşılığını bulur gibidir. Kısaca, bir sistem olarak planlama kâğıt üzerinde yapılmıştır, iletişime ve işbirliğine dayalı planlama yaklaşımı çerçevesinde paydaşlar da ortak

bir noktada buluşmuştur. Ancak bu plan uygulanamamıştır. Dönemin en önemli aktörü olan belediye başkanı bunun sebebini askeri darbe olarak belirtir:

“Tam kasabayı taşıyacaktık, darbe oldu. Darbe tüm ülkede her şeyi durdurduğu gibi taşınma işini de bitirdi.”

Askeri darbesi sonrasında Tuzköy’ün taşınması gündemden düşmüştür ve yeni bir belirsizlik dönemi başlamıştır. Bir konuyu sürekli gündemde tutmak, bunun için kamuoyu desteği oluşturmak ve sürece tüm aktörlerin katılımı sağlamak ilk döneme göre daha zor olduğu için bütüncül çözüm yerini kısmi çözüm arayışlarına bırakmıştır. Belediyenin kendi imkânları ile Tuzköy’ün güneyine tek katlı ve bahçeli konutlara taşınan insanlar bu bölgeyi “Karşiyaka” diye isimlendirir. Darbe sonrası görevden alınıp 1989 Yerel Seçimleri’nde tekrar belediye başkanı seçilen Emin Tuzdelener dönemi şöyle anlatır:

“İkinci dönem seçildiğimde daha önce yeniden Tuzköy’ün taşınmasını gündeme aldık. Tuzköy’ün taşınması planlanan araziye taşınması artık mümkün değildi. THK’ya devredilmişti. Yeniden harekete geçtik. Televizyonların gelmesi de bu dönemden sonradır (1989 sonrası)... Bayındırlık Bakanlığı’ndan kredi ile konut yapmaya karar verdik. Toplam kırk bir ev inşa edildi. Tek katlı ve bahçeli bu evlerle aslında amacım Tuzköy’ün taşınmasını gündemde tutmak ve bu işin yapılabileceğini göstermekti. Bu işler belediyenin gücü ile olacak işler değildi. Az da olsa bir çözümdü ama kesin çözüm değildi.”

Fotoğraf 1: Tuzköy’de Taşınmış Yerleşimler

Fotoğraf 2: Tuzköy Afet Konutları (Kaynak <http://www.milliyet.com.tr>)

KarŐıyaka diye ifade edilen Tuzköy' n hemen bitiŐiğinde, Hürriyet mahallesine bağlı bu yeni yerleşim yerine (Fotoğraf 2) taŐınanların sayısı kanserli diye ifade edilen yere göre elbette azdır. Yani nüfusun büyük bir çoğunluğu yine merkezde yaŐar. Üstelik KarŐıyaka Tuzköy merkeze bitiŐik olduğu için gündelik hayat hala kanserli olarak kabul edilmiş bölgede devam etmektedir. Bu yerleşim yerinin inŐasından sonraki 1997-2011 arası, Tuzköy ve kanser ilişkisine dair olgunun soğuduğu, yer yer magazinleŐtiėi ve i inin boŐaldıėı yıllar olarak ifade edilebilir. 2011 yılı ise ikinci kısmi  z m n uygulandığı yıllardır. Bu sefer merkezi h k met tarafından, belediye konutlarına göre Tuzköy'e daha uzak (merkeze yaklaşık 2 km uzaklıkta), Tuzköy' n güneyinde "Afet Konutları" inşa edilmesidir. 245 konuta ilaveten daha sonra cami ve okulunda inŐası ile Hurriyet ve Cumhuriyet Mahallesi sakinlerinin büyük bir çoğunluğu bu bölgeye taşınmıştır (Őekil 1)

Tuzköy'de yaşayanların büyük bir çoğunluğunun taŐındıėı afet konutları, planlama ve gündelik hayat iliŐkisini görmek bakımından iki noktada önemlidir. Birincisi, afet konutlarının yer seçiminin neye göre olduğu tartıŐmalıdır. Afet konutları, Şüphesiz, jeolojik olarak riskli bölgede olmasa da yine jeolojik olarak riskli bölge kabul edilen merkeze yakın olması ne derece doğrudur sorusu önemlidir. Yapılan mülakatlarda eleştiriler hep bu yöndedir. İkinci nokta ise, afet konutlarının planlanmasına dairdir. İçinde bütün yaşam üniteleri olacak Şekilde planlanan afet konutları k ğit üzerinde yapılan planın gündelik hayata planlandığı gibi yansımadığını gösteren güzel bir örnektir. Örneğin, afet konutları ilk kurulduğunda açılan kahve ve market iŐlemez ve belli bir süre sonra kapanır. Çoğu ihtiya ı için yine merkeze giden Tuzköylüler için afet konutları bir nevi banliyö hizmeti görür. Afet konutlarında yaşayanların ifadesi Şöyledir:

"Ben afet konutlarında kalıyorum. AlıŐamadım oraya. Büyük büyük yollar, birbirinden uzak evler. KomŐuluk bitti. Yabancı gibi herkes. Bağ yok orda. Hem

evlerde ahır bile yok. Nasıl planlamışlarsa. Sanki biz şehirde yaşıyoruz... Ben sabah evden çıkar, merkeze giderim. Orda oturum. Herkes merkezdeki kahvede zaten. Hayat orda. Akşam olur, tekrar eve giderim” (Zeki)

“Kimse yok burada. Issız. Bir yere gidemiyorum. Kimse gelmiyor. Eski komşularım yok. Aklım eski köyde” (Zeynep).

4. SONUÇ: İRONİ VE GERÇEK ARASINDA YAŞAM

Düzen içinde düzensizliği de barındırır ve planlama denen olgu düzen ve düzensizlik arasındaki zıtlığın diyalektiği gibidir. Dolayısıyla planlama denilince özne/nesne; aktör/yapı gibi birçok zıtlığın mücadelesi akla gelir. Planlamaya dair yukarıda ifade edilen üç farklı yaklaşımın söylediği birçok şeye rağmen günümüzde yaşanan olguya ışık tutması için post-yapısalcılığın terminolojisinden istifade etmek faydalı olacaktır. Ayrıca, “ironi” ve “gerçek” kelimesi günümüzde Tuzköy’deki gündelik yaşamı anlamak için faydalıdır. Gerçekten de yapılan mülakatlarda çoğu söze ironi sinmiştir; ancak herkes ortada yalın bir gerçeğin de bilincindedir. Peki, bu gerçek ve o gerçeğe sinen ironi nedir?

Kırk seneyi aşkın süredir kanserle ilişkilendirildiği için, adı kanserli köye çıkan Tuzköy’de, kanser kelimesi o kadar sıradanlaşmıştır ki artık esprilere bile konu olmuştur. Şüphesiz bu ironiyi besleyen yaşanmışlıklardır. Eş zamanlı olarak, aynı cümle içinde olguyu görmezden gelici ve olgunun altında ezilmişliği belirten ifadeler duymak mümkündür. Bu duygu ve düşüncelerinin mekâna yansımaları ilk olarak isimlendirmede (toponomi/yer isimleri) görebiliriz. Bu bağlamda Tuzköylülerin afet konutlarının uç noktasındaki yerleşmeye “Sarıkamış” adını vermeleri dikkate değerdir. Sarıkamış kelimesi fiziksel uzaklığı ifade ettiği gibi aynı zamanda psikolojik uzaklığı da imler. Tuzköylüler ile yapılan informal ve derinlemesine görüşmelerde buraya neden Sarıkamış denildiği sorulduğunda cevapların hepsinde istihzalı bir bakış eşliğinde uzaklığa vurgu vardır. Burada uzaklık derken şüphesiz aidiyet kavramına gönderme vardır. Açıkçası planlama yapılırken ve plan uygulanırken Tuzköylülerin duygu coğrafyalarının ve aidiyet duygusunun hiç hesaba katılmadığı rahatlıkla söylenebilir. O yüzden ortaya şöyle bir tablo çıkmıştır:

“Ne oldu şimdi!. Yapıldı da ne yapıldı ki. Yeni bir yer yapılamadı. Eskisi orada duruyor. Birbirinden ayrıldı...*her köşesi mezra gibi, parça parça* oldu Tuzköy’ün” (Emin Tuzdelener, Eski Belediye Başkanı).

Her köşesi mezra gibi olan ve parçalanmış bir yer ifadesi, bilincin bölünmüşlüğüne ve söylemlerin farklılığının da özeti gibidir. Yüksek kanser riski taşıdığı tescillenmiş Hürriyet ve Cumhuriyet Mahallesi’nde hala yaşayanlar vardır. Afet konutlarında yaşayanlar ise merkezden kopmamıştır. Çoğu aile merkezdeki eski evlerindeki ahırları hala kullanmaktadır (Fotoğraf 3). Ayrıca, özellikle erkekler için tek buluşma mekânları merkezde kahvelerdir. Bilinç bölünmüştür ve aidiyet duygusu çerçevesinde bunu görmek mümkündür:

“Ben kopamam buradan. Biliyorum, kanser var. Ama yukarında (Afet Konutları kastediliyor) yok mu sanki... Benim bütün geçmişim burada. Nasıl başka yere gideyim. Hem gidecek başka yer mi var”.

Fotoğraf 3: Tuzköy Boşaltılmış Yerlerde Devam Eden Hayvancılık Faaliyeti

Gerçekliğin her daim yeniden ve yeniden kurulduğunu vurgulayan post-yapısalcı coğrafyalar perspektifinden Tuzköy’e bakılırsa, aslında belli bir zaman ve mekân içinde ilişkiler ağının mekâna yansıdığı görülür. Söz konusu olan, Tuzköylüler, yerel yönetim, merkezi yönetim, duygular, kanaatler, planlama geleneği ya da plansızlık geleneği gibi hayatın birçok unsurunun etkileşimi ve iç içe geçmişliğidir ve bu durum bugünkü Tuzköy’ün coğrafi görünümünü oluşturmaktadır. Bu noktada, Tuzköy’de planlamanın bu hikâyesine bir ilave yapmak gereklidir. Sürdürülebilir çevre/sürdürülebilir planlama (Owens ve Cowell, 2002) kavramıyla başlayan ve ekolojik yaklaşım (Fitzsimmons, 2004) ile daha da önem kazanan, coğrafyada “doğaya dönüş” (Cresswell, 2012) olarak ifade edilen, tabiata karşı yeni “ilgi ve duyarlılık” (Hinchliffe, 2008) unutulmuş bir gerçeği hatırlatır. Buna göre, ilişkisel düşünce içinde insan kadar insan dışı aktörler de önemlidir. Doğanın yapısal bir inşa olduğunu ve hatta insanın doğayı şekillendirdiğini vurgulayan düşüncelerden farklı olan bu yeni yaklaşıma göre doğa da konuşur. “İnsan ötesi yaklaşım” (Lorimer, 2010) şeklinde ifade edilen bu bakış açısına göre insan ile beraber insan dışındaki öğelerin de etkisi ve bir dili vardır. O halde, şu soru sorulabilir; her zaman üstü örtülüp kapatılması düşünülen arazinin dili nasıldır. İroni şuradadır; “kansersiz kaya” sebebiyle “hastalıklı arazi” diye nitelenen doğa da gündelik hayatın içindedir. İçindeki bütün unsurların birlikteliği, mücadelesi, kaçışları, çatallanmaları, duyguları ile beraber planlamanın düzeni ya da düzensizliği de tam da bu noktadadır. Son söz için ironiye sığınılırsa; bir yerin üstünü kapatmak “kolay değil”dir. Bir yerin üstünü kapatmayı planlamak ise “hiç kolay değil”dir.

KAYNAKÇA

- Cresswell, T. (2012). *Geographic thought: a critical introduction*. John Wiley & Sons, London
- Crosby, B. C., and Bryson, J. M. (2005). *Leadership in the common good*. CA: Jossey Bass. San Francisco.
- Fitzsimmons, M. (2004). Engaging Ecologies. Cloke, P., Crang, P., ve Goodwin, M. (içinde) *Envisioning human geographies*. Routledge.
- Flyvbjerg, B. (1998). *Rationality and power: Democracy in practice*. Chicago: University of Chicago Press.
- Forester, J. (1988). *Planning in the Face of Power*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Graham, S., and Healey, P. (1999). Relational concepts of space and place: Issues for planning theory and practice. *European planning studies*, 7(5), 623-646.
- Güngör, Ş. (2016). Koruma Statülerinin Koruma-Kullanma Dengesine Etkisi: Zelve Açık Hava Müzesi (Nevşehir/Avanos). *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(1)
- Güngör, Ş. ve Uysal, A. (2017). Postyapısalcı Coğrafyalarda İlişkisel Bir Mekan Olarak Nevşehir'in Kavak Beldesi'nde Doğal Soğuk Hava Depoları, *Marmara Coğrafya Dergisi*, (36), 218-231.
- Hinchliffe, S. (2008). Reconstituting nature conservation: Towards a careful political ecology. *Geoforum*, 39(1), 88-97.
- İçen, H. ve Uzunöz, A. (2019). "Nevşehir Nüfusunun Genel Özellikleri ve Tarihsel Gelişimi. A. Uysal ve H. İçen (Eds.), *Kapadokya Araştırmaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- İmamoglu, A. (2019). Memleket Pusulası Nevşehir, Bölüm adı: (Nevşehir'de Doğal Afetler) Editör: Çiçek İhsan, Basım sayısı:1, Sayfa Sayısı 360, ISBN:978-60-569960-0-9, Türkçe (Bilimsel Kitap), Bölüm Sayfaları: 101 – 126, Eski Babil Yayınları, İstanbul.
- İmamoglu, A., Eraslan, S. ve Çot, H., 2018. Günlenmeye Bağlı Oluşan Şekiller ve Bu Şekillerin Yerleşme Üzerine Etkileri, *Gümüşhane Örneği, Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi* (2018), 7(1) 83-99.
- İmamoglu, A. (2019). *Kapadokya Araştırmaları*, Bölüm Adı: Peribacaları, Editörler: Uysal Ahmet, İçen Hasan, Basım sayısı: 1, Sayfa sayısı: 145, ISBN: 978-605-69916-0-8, Bölüm Sayfaları: 45 – 70, Pegem Yayınevi, Ankara.
- Lorimer, J. (2010). Moving image methodologies for more-than-human geographies. *cultural geographies*, 17(2), 237-258.
- Murdoch, J. (2005). *Post-structuralist geography: a guide to relational space*. Sage, London
- Owens, S. and Cowell, R. (2011). *Land and limits: interpreting sustainability in the planning process*. Routledge.
- Taylor, N. (1998). *Urban planning theory since 1945*. Sage, London.
- Tekeli, İ. (1996), "Türkiye'de Çoğulculuk Arayışları ve Kent Yönetimi Üzerine", *Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne...* (içinde), Ed. Ferzan Bayramoğlu Yıldırım, WALD yayını, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2001), *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, İmge Kitabevi, İstanbul.
- Uysal, A. ve Güngör, Ş. (2016). Postyapısalcı ve ilişkisel coğrafyalarda bir tarz olarak temsil ötesi teori (ler). *Coğrafya Dergisi*, (33), 83-93.
- Uysal, A. ve İçen, H. (2019a). "Etkileşimden Birlikteliğe" *Kapadokya'da İnsan-Çevre Etkileşimi*. A. Uysal ve H. İçen (Eds.), *Kapadokya Araştırmaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Uysal, A. ve İçen, H. (2019b). *Kamusal Alanlarda Gündelik Hayatın Korku Coğrafyaları*. B. Gönençgil, vd. (Eds.), I. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi (s.55-60). İstanbul.
- Uysal, A. ve İçen, H. (2019c). *Nevşehir'in Sosyoekonomik ve Demografik Dönüşümünde Hacı Bektaş Veli Üniversitesinin Rolü*. Y. Bektaş, F. Manav, E. Bektaş (Eds.), I. Uluslararası Kapadokya Felsefe ve Sosyal Bilimler Kongresi (pp. 420-428). Nevşehir.
- Whatmore, S. (2002). *Hybrid geographies: Natures cultures spaces*. Sage, London

Ahmet UYSAL, 1977 yılında Ordu/Ünye'de doğdu. 1998 yılında Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Coğrafya Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. 2009 yılında İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü'nde yüksek lisansını, 2014 yılında aynı üniversitede doktorasını tamamladı. 1999 yılında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olarak İstanbul'da Sosyal Bilgiler öğretmenliğine başladı. 2011 yılında Millî Eğitim Bakanlığı Yurt Dışı İlişkiler Müdürlüğü bünyesinde Londra'da Türk dili ve kültürü öğretmeni olarak çalıştı. 2016 yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'nde Dr.Öğr. Üyesi olarak göreve başladı. Halen aynı üniversitede çalışmaya devam etmektedir. Evli ve bir çocuk babasıdır.